

Исидора Ђоловић*
Филолошки факултет
Универзитет у Београду

**САГЛАСЈА КРОЗ ПРОСТОР И ВРЕМЕ
ТАЊА ПОПОВИЋ: ПЕСНИЦИ И ПОКЛОНИЦИ
(БЕОГРАД: СЛУЖБЕНИ ГЛАСНИК, 2010, 260 стр)**

**У сећање на драгу и поштовану
професорку Тању Поповић (1963-2020)**

Песници и поклоници, књига есеја Тање Поповић објављена пре тачно једне деценије, резултат је дугогодишњег проучавања, тумачења и пре свега занимања аутора српском књижевношћу у контексту ширег, интернационалног (превасходно европског) оквира. Прожимање стручних са личним мотивима и интересовањима у целини обележава збирку радова у којој се упоредним приступом откривају и успостављају везе између српских и европских, најчешће руских, песника у широком распону од готово четири века. Првенствено се прати динамика наслеђивања, усвајања, модификовања и проширивања традиционалних модела. Уочавају се неопходна, хотимична или интуитивна сродства и сагласја одређених аутора или читавих покрета кроз време и простор.

Упркос утиску тематске расутости и неповезаности, који би се могао стећи приликом летимичног погледа на њен садржај, збирка поседује унутрашње устројство и чврстину структуре. Есеји су груписани у три целине, по критеријуму општости или пак конкретности проблематике коју развијају. Поменути делови збирке су неједнаког обима, а начело унутрашње повезаности одлучујући критеријум за расподелу материје, али, свака од студија се без проблема може читати и појединачно, изван контекста целине. Наиме, мада су у потребној мери истакнуте референце на тематски сродне есеје, не постоји условност која би захтевала да се, ради разумевања основне тезе или

* isidoradj@yahoo.co.uk

идеје, чита искључиво редом. Есеји се могу бирати и издвајати према интересовању или истраживачкој потреби. Истовремено, сагледани у спрези са остатком књиге, добијају додатно и потпуније значење. На почетку се поставља или (чешће) наговештава теза коју есеј развија и аргументује, да би се у закључку потврдила. Примери се смештају у шири, сложенији компаративни однос, чиме текст добија на убедљивости и релевантности, али и илустративној занимљивости.

Прва целина се бави уопштенијим питањима формирања и развијања одређених песничких жанрова, кроз почетни контекст преузимања утицаја из културне и литерарне баштине, до њиховог *пресађивања* и неговања нових, самосвојних облика. Друга се фокусира на неколико одређених песника, хронолошки (од Лазе Костића до Васка Попе) обухватајући период од развијеног романтизма до послератног модернизма. Одабиром прекретничких, *револуционарних* појава, на сваком појединачном примеру показује се однос традиције и иновације, модела и новог дела. Могли бисмо ову целину фигуративно представити као *иуџи од ученика до самосвесника*, од поклоника до песника (с тим што се дати однос непрекидно усложњава). Трећа целина узима за предмет тумачења три конкретне песме, изабране како по субјективном осећају аутора, тако и по одговарајућим особинама које их међусобно повезују и смештају у један тематско-мотивски круг, али, са посебним и оригиналним појединачним решењима. Као заједнички за наведене песме издвајају се: изгубљена или мртва драга, мотив очију/погледа, сан као простор сусрета - али и стваралачке (песничке) моћи, спој љубави и смрти. Тиме се, уопштено гледано, структура формално *сужава* од општег до појединачног. Еволуција стила, поступака, мотива и слика обзнањује се кроз остваривање континуитета између традиције и прогресивних, иновативних токова.

Теме су, пре свега: поезија у традицији, следбеништво и превазилажење, слике и жанрови, мотиви и лирски пејзажи, обликотворне и смислотворне *технике*. Аутор поставља као задатак уочавање веза, ослушкивање сагласја и песничких дијалога у различитим околностима и епохама. Знаковит наслов *Песници и поклоници* упућује на књижевност у сталном идејном прожимању и надовезивању. У односу узајамности налазе се проучавани песници као нечији поклоници, али и аутор као поклоник њих самих. Треба истаћи асоцијативно позивање на наслов кроз називе појединачних поглавља и њихов смисао.

Успоставља се интересантни симболички дијалог, а често наглашава-ни појам *групида* је посебно важан за поезију из више разлога. *Друи* је претходник, али и следбеник, читани и читалац, песник и (његов) поклоник...улоге се могу варирати у недоглед. У том смислу, важан је и назив едиције у склопу које је збирка објављена: *Нова традиција*.

Ауторска замисао у основи свог остварења има **компаративни приступ**. Настојало се указати на везе, достојанство српске песничке традиције и потребу да буде призната у општем духовном кругу, раме уз раме са европским (па и светским) класицима. Све је у знаку упоредних повезивања и посматрања, док се и на формалном плану сугерише кључна теза о континуитету који се остварује кроз верно усвајање наслеђеног и оригиналну надградњу. Дело подстиче на даља истраживања, указујући на високу вредност наше поезије. Нуди један од могућих погледа на одређена питања, али, не затвара простор за тумачење, нити ограничава број одговора.

Тања Поповић се служила широком научном апаратуром, махом из иностраних извора, који су доследно наведени и препоручени у пратећој библиографији и фуснотама. Углавном је реч о руским и енглеским студијама. Показујући изузетну стручну припремљеност, реферисала је на бројне области, повезујући књижевност са филозофским, теолошким, лингвистичким и културолошким студијама. Тиме је демонстрирана још једна вештина потребну сваком проучаваоцу: смисао за интеркултуралност, повезивање књижевности са другим уметностима и друштвено-хуманистичким научним областима.

Примери су детаљни, верни, разноврсни и довољно сликовити. Некад су, уколико је у питању мотив или песничка слика, каталогски организовани и набрајају се. Чак ни тада нема претеривања са беспотребним наводима. Језик студије је стручан, али не и херметичан, *ројобатан* или неразумљив *обичном* читаоцу. Подразумева професионалну упућеност и познавање теоријских појмова, али, истовремено је представљање тематике сликовито, интересно и динамично, стога не захтева дуго и мучно пробијање кроз стил, нити испољава било какав *интелектуални, академски елиџизам*. Аутор се најчешће, поред примарне литературе у виду изворних текстова тумачених дела, позива на бројне иностране студије (на руском, енглеском и италијанском језику). Најчешће су цитирани Курцијус, Успенски, Тињанов, Јакобсон, Шкловски (у оригиналу, на језику теоретичара),

Бахтин, Скерлић (када је реч о релевантним критикама поводом наших модерниста), Павић, Којен, Петерсон, Аница Савић-Ребац. Кроз фусноте, аутор упућује читаоца и ка сопственим текстовима из различитих зборника и књиге *Поштраја за скривеним смислом*, али и ауто-поетичким списима песника којима се бави.

Прва целина, названа *Поезија и традиција – дијалој са групом*, обухвата четири развијена есеја. У најопштијем смислу, они покрећу питање утицаја, обликовања и формирања жанрова током XVII и XVIII века, корелације између италијанске ренесансе и новије српске књижевности, маргиналних литерарних жанрова, еволуирања елџије. Приметивши да несистематично и неправилно преузимање и смењивање западноевропских стилова доводи до сложене ситуације на прелазу у ново доба, аутор издваја следећа питања: на првом месту, **сукоб књижевног и народног језика**, а затим **сукоб наслеђене и усвојене традиције**. Из наведеног произилази питање **динамике и развоја стилских праваца**. Књижевне теорије и програми се (од доба класицизма) прихватају и пресађују готови, а исто тако долази до **смене књижевних жанрова**. Један од најинтересантнијих текстова у збирци, „Поезија са маргине“, подстакнут је осећањем аутора да једностраност и непоузданост писаних извора о књижевној прошлости затамњује поглед на књижевну еволуцију (што је заједничка, интегришућа тема читавог првог дела ове књиге).

Друга тематска целина, истоимена са збирком - *Песници и ђоклоници*, обухвата шест есеја, а сваки се бави конкретном проблематиком одређеног стваралачког опуса. Тако се у уводном чланку, „Руске теме Лазе Костића“, разматра еволуирање Костићевог става о Русији, од младости до позног доба живота. Есеј „Милан Ракић или песничка самосвест“ отвара разматрање уклопљености појединих писаца у одређену традицију, са питањем на који начин такво полазиште доприноси универзалности и истовременој самосвојности дела. Истиче се епохални однос према наслеђу као *ризници знања*, из које сваки уметник може и мора да *захвати*, али и преиначава наслеђено на особен начин и ствара нове вредности. Текстом „Дучићев лирски пејзаж“, аутор се (наводећи традицију тумачења) сврстава у линију проучавалаца који су велики значај придавали Дучићевом лирском пејзажу, као можда суштинском за његову поезију (јер је реч о начину представљања света). Чланком „Елџије Симе Пандуровића“ примећује

се да је кључни преокрет при одвајању и разграничавању елегичног садржаја од форме у српску књижевност дошао са модернистима из суморне групе (Дучић, Ракић, Дис, Пандуровић). Смешта их у контекст европске, посебно немачке лирике тог доба по кључном обељежју, новом ставу према трагичности живота. Нарочито је занимљив есеј „Лирика Момчила Настасијевића и средњовековна традиција“. Истичући изазов и привлачност истраживања културне традиције у књижевном остварењу када је о средњовековном наслеђу реч, показује се став о занемарености овог подручја и низу пратећих питања која се тичу цркве, религије, националног осамостаљивања и њихове динамике¹.

Трећа по реду, *Стихови, снови, слике*, најконкретнија је и можда најсубјективнија целина. Проналазе се, издвајају и анализирају три дела, повезана тематско-мотивском сродношћу. Њима се, на неки начин, уочено у претходним есејима демонстрира кроз најуже теме. Сродне су и позиције три аутора: испред свог времена, различити од епохе, ваљано схваћени тек од стране наредних генерација. Аутор пише надахнуто, са очигледним симпатијама³ и жељом да пружи, ако не нови, оно барем сопствени поглед на три по много чему изузетне, већ дуго антологијске песме. А оне су и саме најсликовитији пример претапања бројних традицијских струја у један особени, свевремени (а и савремени) ток. Уводни тон есеја „*Santa Maria della Salute* и свет књижевних слика“ већ показује нешто другачији приступ - сем личних склоности које аутор, уосталом, и не крије („Наш разлог је личан, а образлажемо га ставом да сваки истраживач има права на свог омиљеног песника“; 2010:221), ту је и настојање да, више него стручни приказ, ово буде представљање вољене и величанствене песме на истовремено једноставан и зналачки начин. Пролазећи кроз композицију песме поступно и пажљиво, сви нивои и њихови садржаји посматрају се у вези са ширим културним и уметничким подручјем инспирације. Поетски простор као место укрштања светова и егзистенција, место спознаје и одговора, основна је тема текста „Поетски простор Дисове *Тамнице*“, анализе још једног необичног песничког

1 Видети први есеј, „*Slavia Orthodoxa* и питање песничких жанрова у XVII и XVIII веку“, стр. 7-27.

2 Израз *наш песник* (подвукла И.Ђ.) сугерише блискост, топлину приступа, симпатије. Користи га пишући о Лази Костићу и о Дису.

опуса. Трећи, последњи есеј у овом одељку, уједно и збирци, бави се темом сусрета са изгубљеном, заувек недостижном драгом у сасвим посебним начином уобличеном простору снова и визија. Текст „Гостии или посете у сну“ полази од уобичајене претпоставке да репутација херметичног песника, која прати Настасијевића, отвара питање постојања неких биографских појединости које би објасниле његову лирску мотивацију. Поређењем је показано да све три песме поседују исте мотиве, полазна питања и сличне закључке. Међутим, примећује се и то да Настасијевићева песма, мада знатно краћа од Костићеве или Дисове, постиже исказивање доминантне теме са знатно мање средстава, а ипак слојевитијим изразом. У томе се огледа његов већ предочени поступак, уједно упућујући позив на даља дешифровања и покушаје тумачења. Аутор експлицитно истиче како је ова интерпретација само једно од могућих гледишта. Подстицај и надахнуће за даље разматрање тек дотакнутих опуса и тема отворени су и бројни.

Збирка нуди могућности даљег истраживања, наговештавајући бројне и разгранате везе српске књижевности (у конкретном случају, поезије) на националном и међународном плану. Истовремено оставља предлоге и отвара простор за њихово ближе и детаљније разматрање. Из тих разлога, сматрамо је истовремено корисним и занимљивим извором за сваког проучаваоца, али и „обичног“ заљубљеника у компаративну књижевност. Посредовањем исказаних ставова утиче се на одржавање неопходног континуитета у саодносу песника и, искрено се надамо, неких нових поклоника.